

Μακεδονικά

Τόμ. 2

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1941-1952

ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1953

Άρτεμις Οπιταΐς εξ επιγραφής της Νεαπόλεως

Δημήτριος Ι. Λαζαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.9250](https://doi.org/10.12681/makedonika.9250)

Copyright © 2016, Δημήτριος Ι. Λαζαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαζαρίδης Δ. Ι. (2017). Άρτεμις Οπιταΐς εξ επιγραφής της Νεαπόλεως. *Μακεδονικά*, 2, 263–265.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.9250>

ΑΡΤΕΜΙΣ ΟΠΙΤΑΪΣ ΕΞ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ

Ἡ δημοσιευομένη ἐνταῦθα ἐπιγραφὴ¹ προέρχεται ἐκ τῆς Καβάλας καὶ ἦτο ἐντειχισμένη εἰς τοῖχον τῆς πλατείας, ἣτις διεμορφώθη κατὰ τὰ ἔτη 1928-1930 πέριξ τῆς πατρικῆς οἰκίας τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς αἰγυπτιακῆς δυναστείας Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ τοίχος οὗτος, ἐκτισμένος εἰς τὴν Β. Α. πλευρὰν τῆς οἰκίας, χρησιμεύει ὡς ὄριον τῆς πλατείας καὶ τῶν γειτονικῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ, ἐντειχισμένη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτοῦ, ἀνευρέθη καὶ ἀπειχίσθη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1948.

Τὸ ἐνεπίγραφον μῶμαρον (Εἰκ. 1) ἔχει σχῆμα τετραπλεύρου καὶ εἶναι ἀποκεκροσμένον καθέτως ἀριστερά, εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων, καὶ κάτω δεξιὰ. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ φθορὰ αὕτη τοῦ μαρμάρου, καθὼς καὶ ἡ ὑπάρχουσα εἰς τὸ δεξιότερον μέρος ρωγμὴ, ὀφείλονται εἰς κτύπημα τῆς σφύρας τοῦ οἰκοδόμου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐντειχίσεώς του, διὰ τὴν χωρῆσιν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου. Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τὸν εἶναι ἔλαφρῶς ἀπολεπισμένον. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια, ἐκτὸς μιᾶς λείας ταινίας ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς, πλάτους $\pm 0,04$, εἶναι ἀδρομερῶς λεία, ἐνῶ ἡ ὀπισθία ἀκατέργαστος ἀδρομερῶς ἐπίσης εἰργασμένη εἶναι καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια. Διαστάσεις: μ. 0,30, ὕψ. 0,115, μεγ. πλάτος 0,16. Ὑψ. γραμμ. 0,008 — 0,012, $0 = \pm 0,006$. Διάστιχα 0,010 — 0,018.

[Α]ρτέμιδι Ὀπιταῖδι

[Φ]ιλῖνος Στρατοκλέους

[Ζ]ακύνθιος κατὰ πρόσο-

[αγ]μα.

Ὁ τύπος τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἀναθηματικός. Ὁ Φιλῖνος, ὁ υἱὸς

¹ Τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἐγράφη εἰς τὴν Καβάλαν, ἡ ὁποία δὲν ἔχει οὔτε στοιχειώδη ἐπιστημονικὴν βιβλιοθήκην. Εἰς τοὺς συναδέλφους κ. κ. Χ. Μακαρόναν καὶ Β. Καλλιπολίτην, πού εἶχον τὴν καλωσύνην νὰ συμβουλευθοῦν τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης διὰ ζητήματα τοῦ ἀρθρου μου καὶ νὰ μὲ βοηθήσουν εἰς τὴν συγγραφὴν του, ἐκφράζω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς θεομίας μου εὐχαριστίας.

τοῦ Στρατοκλέους, ἀνέθεσε κάτι εἰς τὴν Ἄρτεμιν Ὀπιταῖδα κατόπιν διαταγῆς.¹

Στ. 1. Ὀπιταῖδι. Ἡ λέξις Ὀπιταῖς εἶναι γνωστὴ ὡς ἐπίθετον τῆς Ἀρτέμιδος μόνον ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Ζακύνθου.² Ἡ νέα ἐπιγραφὴ βεβαιώνει ὅτι ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῆς λέξεως εἶναι μὲ Ο καὶ ὄχι μὲ Ω, καθὼς ἐπιχειρεῖ νὰ διορθώσῃ, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ G. Klaffenbach, ἢ Johanna Schmidt.³ Ἄν ἡ λέξις Ὀπιταῖς ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ Ὠαῖς ἢ Ὀπις⁴,

Εἰκὼν 1

τότε εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Ὀπιταῖδος εἶχε στενὴν συγγένειαν μὲ τὰς λατρείας τῶν θεοτήτων τῆς Δήλου καὶ ἰδίως τῆς Εἰλειθυίας καὶ Λοχείας.

Στ. 3. Ζακύνθιος. Ἡ μόνη ὡς τώρα μνεῖα Ἀρτέμιδος Ὀπιταῖδος εἰς ἐπιγραφὴν τῆς Ζακύνθου ἐπιβάλλει τὴν ἀνωτέρω ἀνάγνωσιν, ἃν καὶ εἶναι εὐδιάκριτον ἐπὶ τοῦ μαρμαρέου ὅτι ἀντὶ τοῦ Θ ἐγράφη Ο. Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς λάθος τοῦ χαράκτου.

¹ Ἡ ἔκφρασις κατὰ πρόσταγμα, καθὼς καὶ αἱ ταῦτόσημοι κατὰ προσταγήν, κατ' ὄναρ, κατ' ἐνύπνιον, ἀπαντοῦν συχνάκις εἰς τὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς.

² IG. IX, 1,600. « Ἀρχικλῆς Ἀριστομένεος καὶ Ἀλκιδάμα Ἀρχικλέος Κληνίπαν τὰν αὐτῶν θυγατέρα θεοκολήσασαν Ἀρτέμιτι | Ὀπιταῖδι ». Εἰς τὴν δημοσίευσιν αὐτὴν δὲν σχολιάζεται ἡ λέξις Ὀπιταῖς οὔτε χρονολογεῖται ἡ ἐπιγραφὴ.

³ Pauly — Wissowa, R. E. ἡμίτομος 35, στήλη 689 λ. Oritais (Ὀ [Ὠ²] πιταῖς).

⁴ Βλέπε λ. Ὀπις (Ὠπις) εἰς τὸ Μυθολ. Λεξικόν τοῦ Roscher (III 927 κ. ἐ.).

Ἡ νέα ἐπιγραφὴ νομίζω ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Γ' π. Χ. αἰῶνα καὶ πιθανῶς εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ αὐτοῦ. Οἱ βραχίονες τοῦ Σ συγκλίνουν ἀρκοῦντως, ἰδίως εἰς τὸ τέλος τοῦ Βου στίχου, πλησιάζοντες οὕτω τὴν ὀριζοντίαν γραμμὴν. Ὁμοίως τὰ σκέλη τοῦ Π εἰς τὸν Ιον στίχον ἔχουν σχεδὸν τὸ αὐτὸ ὕψος. Ἡ μορφή τῶν γραμμάτων αὐτῶν μᾶς ἐμποδίζει νὰ σκεφθῶμεν τὸν Δ' αἰῶνα ὡς χρόνον τῆς ἐπιγραφῆς. Συγκρίνοντες αὐτὴν πρὸς τὰς δύο γνωστὰς μέχρι σήμερον ἐπιγραφὰς τῆς Νεαπόλεως,¹ παρατηροῦμεν ὅτι παρουσιάζει τύπον γραμμάτων κατὰ πολὺ ἀρχαιότερον τοῦ τύπου τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 ἐπιγραφῆς καὶ κατὰ τι νεώτερον τοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 2.

Τὸ ἐνεπίγραφον μάρμαρον δὲν εἶναι βάσις μνημείου, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἐστηρίζετο τὸ ἀνάθημα τοῦ Φιλίνου.

Ἐκτὸς τῆς φερούσης τὴν ἐπιγραφὴν πλευρᾶς αἱ ἄλλαι ἐπιφάνειαι, ὅπως ἐγράφη καὶ ἀνωτέρω, εἶναι ἀδρομερῶς εἰργασμένοι ἢ καὶ ἀκατέργαστοι καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἦσαν ὄραταί. Ἡ ὑπάρχουσα πρὸς τούτοις ἀναθύρωσις ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ μαρμαροῦ ἐνισχύει τὴν γνώμην, ὅτι τοῦτο ἦτο ἐντειχισμένον εἰς τοῖχον κτηρίου, μικροῦ ἱεροῦ ἢ βωμοῦ. Ἄλλ' εἶχεν ἄραγε τὸ κτήριο τοῦτο οἰανδήποτε σχέσιν μὲ λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος Ὀπιταίδος ἢ ὄχι; Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ποῖον ἦτο τὸ ἀνάθημα τοῦ Φιλίνου πρὸς τὴν θεάν; Μόνη ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις διὰ τὴν ὑπαρξίν ἐν Νεαπόλει λατρείας Ἀρτέμιδος Ὀπιταίδος, διότι ἦτο φυσικὸν ὁ ἀναθέτης, ὡς Ζακύνθιος, νὰ εἶχεν ἐνθυμηθῆ ἐν τῇ ξένη τὴν θεότητα τῆς πατρίδος του. Ἄλλ' ἂφ' ἐτέρου νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ τελείως καὶ ἡ ἀποψις ὑπάρξεως τοιαύτης λατρείας καὶ νὰ πιστευθῇ ὅτι ἡ μνεία τῆς νέας θεᾶς εἰς ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως, ἐντειχισμένην εἰς ἀγνώστου φύσεως οἰκοδομήν, ἀφήκεν ἀδιαφόρους τοὺς Νεαπολίτας καὶ δὲν προσείλκυσε τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν λατρείαν αὐτῶν. Ἴσως ἄλλα εὐρήματα μᾶς δώσουν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐρωτήματα, πού θέτει ἡ νέα ἐπιγραφὴ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

¹ Γ. Μπακαλάκη, Νεάπολις — Χριστούπολις — Καβάλα Α.Ε. 1936 σελ. 32-34 ἀρ. 1 καὶ 2.